

DOPRINOS OBITELJI KAVANJIN I CAPOGROSSO DALMATINSKOM BAROKU

Nevenka Bezić-Božanić

Obitelji Kavanjin i Capogrosso iako potječu sa sjevera Apeninskog poluotoka već u prvoj generaciji prihvaćaju jezik i običaje hrvatskog življa u Splitu i Trogiru gdje su stanovali. Početkom 17. stoljeća dolaze u Split četiri brata Kavanjina s jezera Garda, a Marko se već 1614. godine ženi s Bračankom Marietom iz ugledne plemićke obitelji Božičević–Natali.¹ Iz tog braka rodit će se desetero djece među kojima 1634. godine Jerolim Paško.² Obitelj nije imala mnogo sreće s djecom. Najstariji sin Josip i najmlađi Šimun završit će teologiju na Padovanskom sveučilištu, Šimun će postati i trogirski biskup, očeve poslove naslijedit će Ivan, Jerolim će na istom sveučilištu završiti pravne znanosti,³ a Petar poginuti u borbi s Turcima u splitskom polju. Jedino se kći Dunata udala za kapetana Franu Švaganića i oženio se Jerolim koji u dva braka ima petero djece s Bračankom Anom Marijom Filipović i Splicičankom Pericom Marchi. Ni Jerolim nije imao sreće s djecom, većina je pomrla u djetinjstvu, a ostale su mu dvije kćerke od kojih se mlađa Saba udala za Nikolu Capogrossija. Jerolimovom smrću ugasila se obitelj Kavanjin, a prema starim običajima i želji posljednjeg potomka, prezime je prešlo na Sabinu djecu, pa se nasljednici Nikole i Sabe dalje nazivaju Capogrosso–Kavanjin.⁴

Obitelj Capogrosso spominje se već u drugoj polovici 16. stoljeća u Trogiru, i to trgovci Antun i Ivan iz Vicenze.⁵ Potom tu obitelj nalazimo u Splitu gdje je zacijelo umješnom trgovinom kao i Kavanjinovi stekla pozamašnu imovinu. Mletački senat primio je tu obitelj zbog zasluga u splitsko plemstvo 1666. godine,

i to braću Bartula, Franu i Jerolima, iako se splitsko Veliko vijeće protivilo tom izboru.⁶

Dalmacija je tijekom 17. stoljeća bila zanimljiva za strane trgovce, pa je više takvih obitelji doselilo na ove prostore. Većina se poženila domaćim djevojkama i potpuno saživjela u ovim sredinama. Djeca su im najčešće završavala studije u Padovi i tako stjecala ugledne položaje u državnim službama, crkvi, odvjetništvu i liječništvu. Živa trgovina preko splitskog lazareta što se u doba mira odvijala karavanama kliškim prijevojem, putovima Bosne do Sarajeva i Srednjeg istoka i obratno omogućila je splitskim trgovcima veliku dobit. Stoga su oni mogli kupovati kuće i imanja i s vremenom se posvetiti drugim poslovima. Njihovi su sinovi sudjelovali i u mletačko-turskim ratovima, pa su došli i do raznih privilegija od Serenissime.

Nakon što je završio studije, Jerolim Kavanjin postaje dragovoljac u posljednjim godinama Kandijskog rata, neko vrijeme boravi u Zadru i Dubrovniku, da bi se nakon toga stalno nastanio u Splitu i bavio se odvjetništvom. Što nasljedstvom, a što spretnošću, kojom dolazi do bogatstva, zbog svojih je zasluga primljen 1671. godine u splitsko plemstvo.⁷

Iako je Dalmacija nakon tursko-mletačkih ratova tijekom 17. stoljeća osiromašila pa se na njenim prostorima novi slog barok nije razvio u punoj raskoši, ipak je to razdoblje ostavilo traga u nešto skromnijoj arhitekturi, crkvenom srebru i slikama manje poznatih slikara.⁸ Međutim, prema saznanjima iz pisanih izvora imućnije su obitelji uživale u ozračju barokne raskoši. Bogata odjeća, nakit, razni luksuzni upotrebnii predmeti bili su dio svakodnevice onih koji su to mogli posjedovati. Primjerice u djevojačkoj su opremi Dunate, sestre Jerolima Kavanjina,⁹ 1669. godine bile dragocjene haljine od najfinijih tkanina, koje su bile izvezene zlatnim i svilenim nitima, košulje su bile od flandrijskog platna ukrašene čipkom, čipkasti i vezeni ovratnici po modi tog vremena, te zlatni nakit što se sastojao od narukvica, dugmadi, naušnica, lanaca, igala i ukrasa za kosu. I Kavanjinove kćeri, starija Marieta i mlađa Saba¹⁰ imale su raskošnu djevojačku odjeću po najnovijoj europ-skoj modi onog vremena, što se vidi iz arhivskih zapisa i usporedbe sa sličnima u Mlecima. Posjedovale su fine gornje haljine od svile, damasta, baršuna, brokata i vunene tkanine bogato ukrašene zlatovezom i svilovezom, čipkama i zlatnom dugmadi, košulje od tada najpoznatijeg platna iz Nizozemske i Reimsa obrubljene flandrijskom i venecijanskom čipkom, s prsnicama i okovratnicima optočenim najfinijom svilenom i zlatnom čipkom koje su vrijedile čitavo malo

bogatstvo. Bile su u opremi i raznovrsne rukavice također ukrašene vezom, čipkom i vrpčama, te zlatni i srebrni pojasi i raskošne lepeze s drškama od srebra i kornjačevine. Obje sestre posjedovale su i vrijedan nakit od zlatnih lanaca i narukvica, bisernih ogrlica sa zlatnim kuglicama (perusini), ukrasa za kosu u obliku grančica sa cvjetovima od zlata s raznobojnim draguljima i biserima, brojne naušnice, prstenove i igle.

I portret Jerolima Kavanjina nepoznatog slikara oko 1700. pokazuje njegovu sklonost raskoši baroka. On je odjeven u svečanu odjeću ukrašenu zlatovezom na prsima s bogatim orukavljem od fine čipke.¹¹ Slikar ga je smjestio u intelektualno okruženje s bibliotekom i pisaćim stolom s tintarnicom, globusom i nekim rukopisom. Kao imućan čovjek pjesnik se okružio brojnim vrijednim predmetima, srebrninom i slikama, a posjedovao je i privatnu zbirku antičkih predmeta i oružja od 16. do 18. stoljeća, a pojedine predmete nabavljao je u Austriji i Veneciji.¹² Zbirku zajedno s knjižnicom ostavio je u oporuci zetu Nikoli Capogrossiju vjerujući da će je on nadopunjavati i čuvati. U oporuci spominje stolno srebrno posuđe¹³ kojim se služio za života, pa ga je i opisao u svom spjevu:

Srebrni gotari i plitnice
rukočina Ateonskoga,
a pinuri, noži i žlice
hitra kova zamernoga,
podčasnice, zlati sudi,
cekro zvirje, voski ludi.

Svioni sagi i trapliti,
nastokani tanci ubrusi,
ručienici listan šiti,
vrh kih cvitje, cidri, busi,
da prosućen mirisanim
vide i voñe kripe zvanim.

Tu boemski žmuli i čaše
svud svietle se prioholo,
a pahalja od zgar paše
služba služi svim okolo;
ne želu se koja veća
toko zlato gdi se meća.

II, 32, 33, 34.¹⁴

Kavanjin oporučno ostavlja razne legatate crkvama s tim da se skuju srebrni svijećnjaci i krune za zavjetne slike, a koliko je bio očaran raskošem crkvenog srebra i svijeća, vidi se iz njegovih stihova u kojima opisuje riznicu splitske stolnice:

Srebrnitih kadionica,
kandea, pihžid i kaleži,
tokih križa kazionica,
i ostale sve prateži,
prvocini ka pristoi
toke crkve množ se broji. XVI, 93.

Pjesnik posjeduje ljubičastu izvezenu torbicu, svijećnjake, podmetače, plitice, stolni pribor, umivaonik s vrčem, sve od srebra, dva rijetka sata za ono vrijeme, slike, bogatu odjeću, nakit, molitvenik ukoričen u srebro i očito je uživao u ljepoti baroknih tvorevina.

U 18. se stoljeću više dalmatinskih intelektualaca povlači na seoska imanja, gdje pišu, neki se bave istraživanjima, ali i otkrivaju ljepotu prirode. Oko 1700. godine Kavanjin odlučuje sagraditi ljetnikovac u Stivanu na otoku Braču,¹⁵ gdje je naslijedio zemlje od obitelji svoje majke, a povod je tome uz ostalo bio u tišini napisati »Bogatstvo i uboštvo«, djelo o kojemu je sanjao u Splitu u svojoj odvjjetničkoj kancelariji. Opisao je u tom spjevu Stivan i njegove ljepote, te prednosti ladanjskog života:

Tu već razum kad umoran
meu knjigam ostao bi
srkah rukom, pak rasporan
i u vartal otišao bi
di navratke sad bi čistio
sad zalivao, gulio, trapio.

Kad bi sia, kad bi sadio,
i kapulu i lutiku,
a kad plivio i zamladio
žutinicu i lotiku,
blitvu i broskvu sad zagrta,
sad rastribio pute od vrta. V, 117, 118.

Kuću je sagradio pri moru na istočnom dijelu stivanske uvale kao visoku prizemnicu s pogledom na Split, Kozjak i Mosor. Ulaz u ograđeno dvorište imao je puškarnice, što je bilo uobičajeno za ono doba. Međutim, taj glavni ulaz nije bio na današnjemu mjestu, već sa sjevera na Stradi od Bunta, a nad vratima je bio latinski natpis OSTIUM NON HOSTIUM (Ulaz ali ne za neprijatelje). Nasljednici su nadogradili na kući kat i otvorili novi ulaz s istoka.¹⁶ Arhiv, zbirka oružja, pjesnikov portret i brata mu Šimuna, trogirskog biskupa, nakon Drugoga svjetskog rata pohranjen je u Muzeju grada Splita. Prema sačuvanim ugovorima, kuću su gradili domaći zidari i klesari, koji su radili na više baroknih građevina u Dalmaciji tog vremena.¹⁷

Više članova obitelji Capogrosso dali su svoj obol dalmatinskom baroku. Imali su dva ljetnikovca u Splitu. Jedan je na Mejama s kulom i kapelom, pregradio ga je u 20. stoljeću kipar Ivan Meštrović. Taj ljetnikovac pri moru na južnim marjanskim padinama odigrao je ulogu u vrijeme velike epidemije kuge u Splitu 1784. godine.¹⁸ Na planu Splita iz tog vremena pod brojem 38 zabilježeno je da je na tom mjestu bilo smješteno oko sto pedeset zaraženih tom opakom bolešću. Ljetnikovac je ucrtan na samom rubu plana pod nazivom castello Capogrosso, a prepoznaju se samo zidine kojima je zacijelo bio opasan i kula na istočnom uglu okrenuta gradu. Te iste godine u svojoj kući u gradu stanuje konte Jerolim Capogrosso Cavagnini, unuk pjesnikov, sa suprugom Elizabetom i djecom Dominikom, Vickom i Jelenom, sa četvero članova posluge.¹⁹ Drugi Capogrossov ljetnikovac bio je gotovo u današnjem središtu grada, a nekad usred vinograda na Dobrome. Iako danas zapuštena, to je jedina ladanjska kuća sačuvana u Splitu, koja premda jednostavna odaje sve odlike skromnog baroknog sloga domaćih majstora. Iz kuće Capogrosso u gradu, koju danas na žalost ne možemo ubicirati, sačuvao se popis predmeta iz 1643. godine, koji otkriva bogatstvo te obitelji u slikama, izrezbarenom i svilom obloženom namještaju, brojnoj srebrnini i drugim kućanskim predmetima.²⁰ Zbog diobe vlasnika i zuba vremena danas ne možemo otkriti ni sredinu u kojoj je obitavala ta obitelj kao ni predmete što bi mogli ukazati na njihov ukus, poglede na život i kulturu stanovanja.

Iz obitelji Capogrosso poznat je slikar Marko Petar, sin Frane i Lukrice Christofori, rođen 1628. godine. Učio je slikarstvo u Mlecima kod slikara Mattea Ponzonija. U Splitu su se sačuvale samo slike na svodu iznad oltara sv. Dujma u splitskoj stolnici, a pripisuje mu se i slika »Ružarija« u dominikanskoj crkvi.²¹ U spomenutom popisu kuće Capogrosso 1643. godine nalazi se veći broj slika

krajolika i portreta, pa iako je Marko tada imao tek petnaestak godina, možda je neka od tih slika bila i njegovo djelo.²² Marko nije bio osobit slikar, no njegove slike u slogu manirizma ipak pokazuju da je shvatio bit barokne umjetnosti i da se izdignuo iznad lokalne tradicije, koja je često pratila manje nadarene domaće slikare. Budući da je on jedini domaći slikar 17. stoljeća, njegovo djelo ima svoje mjesto u kontekstu splitskog baroka.

S pjesnikom Kavanjinom gasi se ta obitelj, a njegova kći Saba udaje se za uglednoga splitskog plemića Nikolu Capogrossija i od rođenja prvog djeteta potomci Nikoline obitelji nazivaju se dvostrukim prezimenom Capogrosso–Cavagnin. Iz oporuke se vidi da je pjesnik cijenio svog zeta Nikolu ostavivši mu na brigu svoje imanje, knjige, rukopise i zbirku, a Nikolini nasljednici zauvijek će se prezivati dvostrukim prezimenom. Iz ove obitelji još je jedna zanimljiva ličnost: Vicko Capogrosso–Cavagnin, praunuk Jerolimov i sin dr. Jerolima rođen u Splitu 1769. godine.²³ Bio je kolonel u mletačkoj i poslije austrijskoj vojsci i uglavnom je djelovao na području Dalmatinske zagore. Obrazovan je i odgojen u obitelji intelektualaca. Djed i otac završili su pravne znanosti i doktorirali u Padovi. Vjerojatno ga je određena sklonost prema književnosti potakla da u zabitnim krajevima na mletačko–turskoj granici skuplja narodno blago, pa ga možemo svrstati u najstarije sakupljače narodnih umotvorina u Dalmaciji. Bilježio je narodne pjesme, poslovice i mudre izreke na ikavsko–štokavskom narječju, kako se govorilo na tom području. Posebno je vrijedna zbirka mudrih uzrečica i poslovice u 3630 rečenica, i uz svaku je redni broj.²⁴

Vicko je pisao i stihove na hrvatskom jeziku pod utjecajem narodnih pjesama, zatim šaljive prigodne pjesme na hrvatskom i talijanskom jeziku, prevodio prozu i molitve s talijanskog na hrvatski. Za njega se može reći da je jedan od prvih Splitskana koji je preveo neke dijelove iz Petrarkina djela »Le confessioni«:

»Tebe zovem za svidoka, o Istinitost, da nikada ništa sramotno, ništa bludno biloe u moju ljubav, ništa pohalivo oliš istuplenia. Dae mogući viditi moju ljubav, kako vidi se lice Laure, vidilobise da moja ljubav jest čista i neoskvarnjena kako i nezino lice. ...«

Iako je Dalmacija uslijed privrednih nedaća i osiromašena ratovima teško živjela tijekom 18. stoljeća, ipak se jedan sloj ljudi izdigao iz te sredine. Dah novog doba očitovao se u gradovima na hrvatskoj obali Jadrana, a donosili su ga studenti Padovanskog sveučilišta koji nisu pripadali samo dalmatinskom plemstvu, već su bili sinovi obrtnika, trgovaca i imućnijih zemljoposjednika. I dok su plemići u

prijašnjim stoljećima živjeli lagodno od svojih imanja i pomalo se iscrpljivali jer su svoju zemlju prepuštali upraviteljima, mladi intelektualci tog vremena počeli su se sami brinuti o svojoj zemlji primjenjujući suvremena dostignuća u obradi i prinosu što je uvelike bilo poznato na Apeninskom poluotoku.

Jedan je od oblika te djelatnosti potkraj 18. stoljeća osnivanje Agrarnih akademija u čemu se posebno istakla trogirska plemićka obitelj Garanjin. Iako se zbog raznih događaja i prilika koje su pratile zbivanja u Dalmaciji nije mogao razviti barok u svom punom sjaju, ipak je ostavio traga u svim porama života, a zasluge za to imaju obitelji Kavanjin i Capogrosso koje su duboko ukorijenjene u ovom tlu, ostavile traga tijekom čitava 18. stoljeća ne samo u književnosti, nego i u arhitekturi, slikarstvu, kulturi življenja i javnom životu.

BILJEŠKE

¹ Č. Čičin-Šain: Pisma Marka Kavanjina splitskog trgovca iz prve polovine XVII stoljeća. Starine JAZU, knj. 49, Zagreb 1959, str. 105–226.

² U starijoj literaturi zabilježena je 1641. kao godina pjesnikova rođenja. Međutim, te godine rođen je njegov stariji brat koji je umro kao novorođenče, pa je sljedeći sin dobio isto ime. N. Bezić-Božanić: Bračani, Hvarani i Višani u spjevu Jerolima Kavanjina. Mogućnosti 10–12, Split 1994, bilj. 3. na str. 52.

³ M. P. Ghezzi: I Dalmati all'Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1601–1800. Venezia 1992, str. 45, 50.

⁴ J. Kavanjin: Baštinicima. U redakciji Č. Čičin-Šaina. Izdanje Muzeja grada Splita, sv. 3, 1952, str. 21–38.

⁵ N. Bezić-Božanić: Trogirске obitelji u drugoj polovici 16. stoljeća Vartal, god. I, br. 2, Trogir 1992, str. 65.

⁶ G. Novak: Povijest Splita, sv. III, Split 1978, str. 1272.

⁷ Prema S. Karamanu: »Il re d'armi di Spalato« Kavanjin je primljen u trogirsko plemstvo 1690. godine. Muzej grada Splita.

⁸ K. Prijatelj: Barok u Dalmaciji. U knjizi: A. Horvat – R. Matejčić – K. Prijatelj: Barok u Hrvatskoj. Zagreb 1982, str. 651–916.

⁹ A. Jutronić: Dunata Kavanjin, njen miraz i vjenčani ugovor iz g. 1669. Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. IV–V, Zagreb 1959, str. 467–490.

¹⁰ D. Božić-Bužančić: Odjeća Spličanke XVI i XVII vijeka. Anali Historijskog instituta JAZU X–XI, Dubrovnik 1962–63, str. 192–195.

¹¹ Portret se čuva u stalnoj postavi Muzeja grada Splita.

¹² Zbirka je ostala u Stivanu na otoku Braču do svršetka Drugoga svjetskog rata a ono što je ostalo preneseno je u Muzej grada Splita. Njen je značaj vidljiv iz jednog dopisa

1890. godine kojim se traži od don Frane Bulića da pomogne stručnjacima iz austrijskog Ministarstva za bogoštovlje i nastavu pri izradi popisa zbirke. A. Duplančić: Put Kavanjinova Bogatstva i uboštva od rukopisa do čitatelja. Mogućnosti 10–12, Split 1994, str. 37.

¹³ Č. Čičin-Šain: Oporuka Jerolima Kavanjina. Izdanje Muzeja grada Splita sv. 2, Split 1951, str. 11–28.

¹⁴ Poviest vandelska bogatoga a nesrećna Epuluna i ubogoga a čestita Lazara (Bogatstvo i uboštvo.) »Velopesna« Jerolima Kavanina (Cavagnini) vlastelina spliskoga i trogirskoga. Stari pisci Hrvatske, knj. XXII, Zagreb 1913.

Kavanjin je očito uživao i u raskoši trpeze pune raznovrsne hrane, iako je i pokudio proždrljivce:

Tu se jazici i kuleni
ikre, skorupi ikolate,
stegni prašći usušeni,
kapri masaoci i strilate,
jizbe ostale ostujene
kon pirinča namišćene.

Artičici i sparjoge,
koromači i maslene,
višge, trišne vrsti mnoge
i sirove, i varene,
broskocvieti medoluške
kiselice, dune, kruške. III, 14, 15.

¹⁵ R. Vidović: Stivan. Radovi. Filozofski fakultet — Zadar, Prirodoslovno–matematičke znanosti i odgojna područja — Split, sv. I (III), Split 1984, o Kavanjinu str. 218–230.

¹⁶ C. Fisković: Tri ljetnikovca hrvatskih pjesnika. Hrvatska revija br. 7, Zagreb 1940, str. 11–12.

¹⁷ A. Jutronić: Gradnja Kavanjinove kuće u Sutivanu na Braču. 1690–1705. Starine JAZU, knj. 48, Zagreb 1958, str. 7–45.

¹⁸ D. Božić–Bužančić: Tlocrt Splita izrađen 1784. Kulturna baština 5–6, Split 1976, str. 54.

¹⁹ J. Bajamonti: Storia della peste che regnò in Dalmazia negli anni 1783–1784. Venezia 1786, str. 268. — D. Božić–Bužančić: Prilog poznavanju života Splićana u doba teške epidemije kuge 1783/1784. Kulturna baština 16, Split 1985, str. 94.

²⁰ N. Bezić–Božanić: Unutrašnjost dalmatinske kuće — prostor za scenske priredbe XVII. stoljeća. Dani Hvarskog kazališta IV, Split 1977, str. 361, 367.

²¹ K. Prijatelj: Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji. Zagreb 1956, str. 59, 66, 71, 72, 84. — djela Palme Mlađeg i mletački maniristi u Dalmaciji. Mogućnosti br. 11, Split 1955, str. 853.

²² N. Bezić–Božanić, n. dj. (20), str. 351.

²³ A. Jutronić: Vicko Capogrosso–Kavanjin. Mogućnosti br. 9, 1961, str. 969–973.

²⁴ Ostavština se čuva u Muzeju grada Splita.